

KRISZTIÁN BÉLA

Elmélet és gyakorlat – a bányaegészségügy alkotó évtizedei

A gazdaság nyersanyagellátása, a mélyépítési munkák megvalósítása a bányászati munkán alapul. A bányászat évezredes jelenléte minden korszakban más súllyal, máig követhető. A bányamunkát végzők egészségi ellátása minden korszakban jelentős feladat. Magyarországon 1945-tel állami szervezésben kezdődött meg a bányaegészségügy sikeres korszaka. A különböző szervezetek által végzett bányaegészségügyi tevékenységet a Magyar Tudományos Akadémia keretében 1977-ben szervezett „MTA Bányaegészségügyi és Bányászati Ergonómiai Osztályközi Tudományos Bizottsága” fogta össze, amely a bányászat fellendülése, majd átalakulása idején sikerrel folytatott kiterjedt szakmai-tudományos tevékenységet. A Bizottság 2000 május 26-án alakult újjá, más feltételek között, de azonos célokkal folytatva munkáját.

Szekciónk témája szervesen összefügg a természettudományok, a technika és az orvoslás történetének társadalmi összefüggéseivel.

Az 1769-től ismert, 1782-től rendszeresen művelt pécsvidéki, majd mecseki szénbányászat, utóbb az érc- és ásványbányászat bányászainak sorsa, egészségi állapota kezdettől figyelem tárgya volt. A bányatulajdonosok a munkaerő munkában tartására és a munkaképesség megtartására koronként változó szakszerűséggel jártak el. Ebben közrehatott az egészségügyi ellátás és szolgáltatások fejlődése, a szociális felelősség és tudatosság terjedése. A bányaegészségügy különállása fokozatosan szűnt meg és lett az országos egészségügyi rendszer része (1928-tól). A bányavállalatok és a bányamunkás-szervezetek emellett megtartották és önrészesedési alapon tovább éltették saját biztosítási és nyugdíjrendszerüket.

A bányászat államosításával véglegesen egységes szervezetbe került a bányaegészségügy. Az ágazat fejlődését követve az egészségügyi kutatás és a kutatási eredmények hasznosítása is egységesebbé vált. A különböző országos, vállalati és területi bányae-gészségügyi kutatások külön irányainak egyesítésére elsőként a „*Porvédelem a Mecseki Szénbányászatban*” témájú országos konferencia vállalkozott, ahol orvosok és műszakiak közösen formáltak véleményt a bányavidékeken tapasztaltakról. Az együttműködés távlatait megnyitó esemény után KAPOLYI LÁSZLÓ, a műszaki tudomány doktora felvetésével egyetértve 1976-ban DONHOFFER SZILÁRD, a MTA rendes tagja (orvos), és MARTOS FERENC rendes tag (bányász) akadémikusok kérték az MTA Elnökségét, hogy az Orvosi és a Föld- és Bányászati Tudományos Osztályok közös, teljes jogú tudományos bizottságot hozhassanak létre.

A Bizottságot az V., az Orvostudományok Osztályának, és a X., a Föld- és Bányászati Tudományok Osztályának közös interdiszciplináris bizottságaként 1977. június 26-án, az Akadémia Roosevelti téri Székháza Tudós Klubjában alapították meg. Az osztályközi bizottság neve – SZALAI LÁSZLÓ, a műszaki tudomány kandidátusa, a két Osztály által közösen jelölt titkár javaslatára – „MTA Bányae-gészségügyi és Bányászati Ergonómiai Osztályközi Tudományos Bizottság” (továbbiakban: bizottság) lett. A bizottság Alapokmányát az 1977. novemberi (a Mecseki Szénbányáknál tartott kihelyezett) ülésén fogadták el.¹

Az MTA Elnöksége 1981-ben alkalmi bizottságot alakított az osztályközi testület általános és a tudományterületre vonatkozó eredményeinek értékelésére. Ennek alapján egyrészt az osztályközi tudományos bizottságok bekerültek az Akadémia testületei közé, másrészt az MTA Elnökség 13/1982. sz. határozatával javasolja, hogy a Pécsi Orvostudományi Egyetem legyen a bányá-egészségügyi kutatások bázis-intézménye, egyidejűleg „decentrum” szervezendő a Szegedi Orvostudományi Egyetemen az olaj- és gázbányászat sajátos kérdéseinek a vizsgálatára.

A Nehézipari Minisztérium a „Nagymélységű bányászat” valamint a „Bányászok szállópor miatti betegségei” témakörű ágazati kutatási témák szelektálásával a Pécsi Orvostudományi Egyetem bányászati munkaéletteni, bányaegészségi laboratóriumát bízta meg, a kutatások folyamatos értékelésére az osztályközi bizottságot kérték fel. A mecseki ércbányászat „helyzetképe” alapján készített előterjesztés a megelőzésre összehangolt egészségügyi, bányászati, szociálpolitikai, társadalombiztosítási és munkajogi intézkedéseket indokol. Ezek megalapozásához a Mecseki Ércbányászati Vállalat, a Mecseki Szénbányák, a Pécsi Orvostudományi Egyetem (POTE), az Országos Munkaegészségügyi Intézet (OMÜI) és a Bányászok Demokratikus Szakszervezete (BDSZ) bevonásával közösen végzett komplex kutatások váltak szükségessé, amelyek koordinálását az MTA osztályközi bizottsága végezte.

A helyzetképek alapján a mecseki szén- és ércbányászatnál megismert egészségügyi helyzet részletes vizsgálatára Bányászati Munka- és Üzemegészségügyi Bázis alakult. A POTE-n kibővültek a légzésfunkciós immunbiológiai kutatások; kísérletek kezdődtek a hőfizikai bioregulációs folyamat megismerésére. Átfogó, műszeres laboratóriumi vizsgálatokkal kiegészített terhelés-igénybevétel felmérés kezdődött a Pécsi Vasas Bányaüzem teljes létszámának bevonásával. Komlón az 501. Intézetben hasonló kutatás folyt vājár szakmunkástanulók között. Megkezdődött a számítógépek alkalmazása a mérési és bányászati egészségügyi prevenció adatfeldolgozásban. A laboratóriumi spiroergometriai mérések megoldására hardver- és szoftverfejlesztést hajtottak végre. Segítségével a terhelésváltozás respiratórikus és kardiológiai mérési eredményeinek információ tömegét automatikusan tudták feldolgozni. Laboratóriumi mérések folytak a szilikózisveszélyes földalatti munkahelyen dolgozók légzési és keringési rendszerei (kardiorespiratorikus) terhelhetősége (esetleges elváltozásainak) megismerésére, amelyekből nemcsak a dohányzás káros hatásai, de a hosszabb földalatti, nem szilikózisveszélyes légtérű munkavégzés következményei is kirajzolódtak. A „Porvédelmi (szilikózis) és légzőszervi betegségek albizottság” koordinációjában kidolgozott tanulmányok megalapozták a munkahelyi pormérés stratégiáját és a bányászati higiénés pormormák ajánlásait. Az eredmények hozzájárultak a HL-20 típusú porgraviméter kifejlesztéséhez és bányahatósági engedélyezéséhez.

A „Nagymélységű bányák munkabizottsága” – recski kezdeményezésre, de a Mecseki Uránércbánya Vállalat aktív anyagi támogatásával, a Miskolci Akadémiai Bizottsággal közösen – foglalkozott az állandó geotermikus hőárammal terhelt, úgynevezett „nagymélységű” bányatérsekben dolgozók komplex műszaki, egészségügyi, biztonságtechnikai preventív védelmével.

A bizottság 2000. május 26-án 17 taggal alakult újjá. A bizottsági tagok 25 %-a kicserélődött. A bányászat drasztikus leépülése, a tulajdonosi szerkezeti struktúra megváltozása ellenére is feladatának tekintette az előző ciklus végén megfogalmazott, a „jövőbeni feladatok”-ra vonatkozó alapvető célok elérésének elősegítését. Ebben többek között a már folyamatban lévő, a volt uránbányászok követéses egészségi vizsgálatainak koordinálását; a bányászat szakterületein végzett megterhelés és igénybevétel vizsgálatok elemzését, az eredmények gyakorlati hasznosításának előkészítését; a szénhidrogén-bányászat egészség-megőrzési stratégiájának megalapozását és megvalósításának elősegítését; a külfejtéses tevékenység – az ember váz-izom rendszere elváltozásainak tanulmányozását tűzte feladatául.

Az akadémiai bizottság három évtizedes tevékenysége, a bányászok biztonsága és egészségvédelme terén tett kezdeményezései igazolták, hogy a több szakmához tartozó, tenni akaró szakemberek összefogása eredményes lehet. A bizottságban résztvevő 61, valamint az albizottságokban,

munkabizottságokban dolgozó több mint 200 szakember támaszkodhatott az egyes szakterületeken hivatásszerűen dolgozó egészségügyi és üzemi, vállalati szakemberek példaértékű együttműködésére, valamint a vállalatok, vállalkozások gazdasági vezetőinek segítő közreműködésére, az irányítási területek támogatására.

A kezdeményezés és a szervezés kezdettől néhai DR. SZALAI LÁSZLÓ okl. aranydiplomás bányamérnök, DR. KOVÁCS SÁNDOR emeritus egyetemi tanár (Janus Pannonius Tudományegyetem – Pécsi Tudományegyetem Kórélettani Intézet) felelős és lelkes tevékenységéhez, 1988-tól DR. VARGA JÓZSEF okl. bányagépészmérnök munkájához kapcsolódik. Ebben kezdettől jelen voltak a pécsi egyetem(ek), a Pécsi Akadémiai Bizottság és az ország volt bányavállalatai, kiemelten a baranyai bányavállalatok együttműködéséből eredő támogatás, amelyek megfelelő lehetőséget nyújtottak a tudományos és gyakorlati eredmények elérésére.

Irodalom

- ¹ Kovács Sándor – Szalai László – Varga József: 30 év a tudomány és a bányászok szolgálatában. Az MTA Bányászati Ergonómiai és Bányae egészségügyi Osztályközi Tudományos Bizottság három évtizedes tevékenysége. Budapest. 2007. október. Továbbá Varga József: Megemlékezés Az MTA Bányászati Ergonómiai és Bányae egészségügyi Osztályközi Tudományos Bizottság három évtizedes tevékenységéről, a Pécsen 2007. október 25-én tartott tudományos ülésről. Bányamunkás. 2007. december 3., Varga József: 30 év a bányászok egészségvédelmének szolgálatában. 1, 2. Bányamunkás. 2007. november 3., december 3.

A szerző címe:

Janus Pannonus Egyetem

e-mail: krisztb@human.pte.hu